

Politolog Oskar Krejčí: Ropné války velmocí

- CZ24 News | 17. dubna 2020

Politolog Oskar Krejčí ve svém zamyšlení připomíná, jak důležitá je pro fungování moderní ekonomiky ropa, jak se tato komodita stala strategickou a jak může být využita coby mocenský nástroj.

Ve stínu globální války s koronavirem pokračuje souboj velmocí kolem ceny ropy. Tento duel je ale důležitý, protože jeho koncovka neovlivní pouze podobu rekonvalescence ekonomik po pandemii. Bude mít svůj ohlas i při listopadových volbách prezidenta USA. Loňská přeměna Spojených států v největšího světového producenta a jednoho z největších vývozců ropy patřila totiž k velkým volebním trumfům Donalda Trumpa. Čísla hovoří jasně: podle vládní agentury Energy Information Administration USA (EIA) byl v prosinci 2003 export ropy ze Spojených států tři tisíce barelů denně, zatímco loni v prosinci to bylo téměř 3,7 milionů barelů denně. Graf číslo 1 ukazuje, jak se podle EIA vyvíjel vývoz ropy z USA od roku 1920. To samo o sobě vypadá jako politicky neutrální informace. Problém je ale v tom, že (a) globální trh dokáže vstřebat jen určité množství ropy; (b) těžba ropy z břidlic, která je za oním růstem těžby v USA, je nákladnější než klasická těžba.

Nefunkční trh

Poslední březnový den, ale i 11. dubna telefonoval Donald Trump ruskému prezidentovi Vladimíru Putinovi a saúdskoarabskému korunnímu princi Mohamedu bin Salmánovi. Téma: cena ropy. Živelný trh nic neřeší. Současná cena je totiž pro americké těžaře z břidlic likvidační – potřebují cenovou hladinu nad 50 dolarů. Dvakrát víc, než je současná cena ropy WTI (West Texas Intermediate; americká lehká ropa). Přitom všechno ještě nedávno vypadalo tak slibně: loni v prosinci se podle EIA barel WTI přece prodával za 59,9 dolarů; v neděli odpoledne byla však cena barelu této ropy pouze 23,2 dolarů. Pro Bílý dům by bylo nejsnazším řešením, kdyby Saúdská Arábie a Rusko snížily dodávky na světový trh a tím by se cena opět zvedla. Jenže zkušenost praví, že snížení produkce jiných ropných velmocí využijí američtí exportéři – a uprázdňené místo zaplní. A prezident USA má v rukou pouze slabé nástroje, jak jim v tom zabránit. Zatím hrozí jen zvýšením cel pro dovozce ropy do Spojených států, protože cena jimi dodávané ropy je nižší než cena ropy produkované v USA.

Ne, že by byl americký prezident bezbranný. Naopak, Bílý dům velmi intenzivně pomáhá západním ropným firmám. Současnou situaci spoluutvářel aktivním zasahováním do privatizace ropného a plynárenského průmyslu v postsovětských zemích, čímž napomohl vzniku řady současných konfliktů. Je to především agresivní cílevědomá politika Washingtonu, která vytlačila dvě ropné velmoci, Venezuelu a Írán, na okraj světového trhu. Podle agentury Reuters jenom loni klesl díky sankcím USA venezuelský export ropy o 32 % na milion barelů denně. Na 250 tisíc barelů za den prý klesl letos v únoru vývoz ropy z Íránu, přičemž před obnovením sankcí USA v roce 2018 činil 2,5 milionů barelů za den. Je to především americká oficiální propaganda, která varuje před závislostí Evropy na ruských dodávkách ropy a plynu s cílem utvořit tak prostor pro americké dodávky. Jenže Moskva tuto zbraň nikdy k vynucování nějakých politických výhod nepoužila. Mnohem aktivnější je v tomto směru politika Washingtonu například formou sankcí vůči firmám obchodujícím s Íránem nebo stavějícím Nord Stream 2.

Sekuritizace obchodu

Za dnešním poklesem ceny ropy stojí údajná neschopnost Saúdů a Rusů dohodnout se počátkem března o snížení těžby. Jenže možná k ujednání, třeba i beze slov, došlo. Navenek se Moskva a Rijád přou, ale snížením amerického podílu na globálním obchodu by měly vydělat. Přbytek na globálním trhu je v tuto chvíli 15 milionů barelů denně. Proto byla vhodná páteční mnohahodinová videokonference ministrů energetiky skupiny G20, v níž jsou největší vývozcí i dovozci ropy, byť bylo

dopředu zřejmé, že na této úrovni žádné řešení nelze nalézt. Komplikovaná jednání především mezi Donaldem Trumpem, Vladimírem Putinem a Mohamedem bin Salmánem zatím vedla k dohodě snížit těžbu začátkem května o 10 milionů barelů za den, od července do prosince o 8 % a od ledna do dubna příštího roku o 6 %. Dohody vypadají jako ústupek Bílému domu a koronaviru, ale mohou přinést dílčí výhody všem zúčastněným. Složitá jednání naznačují, že se někdo snaží ukázat Washingtonu, kde je jeho skutečné místo. Bude velmi poučné sledovat, zda budou tyto dohody dodrženy.

Že se takto ropné hry nehrají?

Bylo, nebylo... Před dávnými časy, konkrétně v únoru 1985, navštívil saúdský král Fahd bin Abd al-Azíz Washington a setkal se tam s prezidentem Ronaldem Reaganem. Podle některých autorů již před touto schůzkou získal šéf CIA William Casey od prezidenta Reagana autorizaci spolupracovat se Saúdskou Arábií na oslabení sovětského ropného průmyslu. Možná jen náhodou právě po zmíněném summitu Fahd-Reagan navýšila Saúdská Arábie prudce těžbu: roku 1985 vytěžila 172,1 milionů tun, v roce ukončení existence Sovětského svazu to bylo 428,4 milionů tun ropy. Důsledek byl zřejmý: jak ukazuje graf číslo 2, už v období let 1985 a 1986 se snížily ceny ropy na polovinu. Americký analytik Marshall Goldman, z jehož knihy Petrostate byla převzata data pro tento graf, politické manipulaci tohoto typu příliš nevěří.[1] Věří tomu ale řada ruských analytiků a možná i politiků. V každém případě, i když prudký propad ceny ropy rozklad Sovětského svazu nezapříčinil, jistě k němu nemalou měrou přispěl.

Ropná bezpečnost

Předehra k těmto dramatům začala mnohem dříve, konkrétně v roce 1912. Tehdy se ropa změnila na strategickou surovinu. To ve Velké Británii 1. lord admirality, kterým nebyl nikdo jiný než Winston Churchill, zastavil stavbu válečných lodí na uhlí a nařídil přejít k lodním motorům na těžký topný olej. Jako schopný stratég viděl, že toto rozhodnutí oddělilo britskou válečnou flotilu od waleských uhelných dolů a učinilo ji závislou na perské ropě. A tak v červnu 1914, těsně před vypuknutím 1. světové války, britský parlament odhlasoval Churchillův návrh na převzetí většinového podílu státu v Anglo-perské ropné společnosti. Od té doby začala být bezpečnost spojována s kontrolou ropných zdrojů a s vlivem státu na podnikání. Však také kvůli znárodnění Anglo-perské ropné společnosti Teheránem zorganizovala CIA v roce 1953 svržení iránského premiéra Muhammada Mosaddeka. Ani na to se nedá zapomenout. Právě tak, jako nelze zapomenout na vojenské intervence USA v Iráku a Libyi, v dalších dvou ropných velmocích.

Mosaddek nebyl první, kdo požadoval, aby se západní společnosti dělily o zisky se zeměmi, na jejichž území ropu těží. Už koncem čtyřicátých let venezuelský ministr pro rozvoj Juan Pablo Pérez Alfonso navrhl „formuli 50/50“, tedy princip dělení zisku 50 : 50 mezi stát, kde se ropa těží, a těžební společnosti, což tehdy byly především nadnárodní, tedy zahraniční západní firmy. Právě Pérez Alfonso na schůzce se saúdskoarabským ministrem pro ropné a důlní záležitosti Abdallahem Tarakim v dubnu 1959 položil základy organizace producentů ropy. Ta byla pod názvem Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) založena v září 1960 na konferenci v Bagdádu. Dnes ji tvoří 13 států.

Ropná zbraň

Když v roce 1973 propukla Jomkipurská válka, Spojené státy se postavily na stranu Izraele – letecký most s pomocí byl mohutnější než během sovětské blokády západního Berlína koncem čtyřicátých let. Státy OPEC reagovaly tím, že vyhlásily embargo na vývoz ropy do USA a dalších západních zemí podporujících Izrael. A tak v letech 1973 až 1975 klesl hrubý domácí produkt USA o šest procent, zatímco nezaměstnanost se zdvojnásobila a dosáhla devíti procent praceschopného obyvatelstva.

Západ se poučil, poučila se i organizace OPEC. A nejen oni. Od roku 2016 se hovoří o OPEC+. To se jednání OPEC začala účastnit Vídeňská skupina – dalších deset nečlenských států v čele s Ruskem.

Do této neformální skupiny spadá zmíněné Mexiko, ale i Kazachstán, Ázerbájdžán, Malajsie, některé arabské země, Súdán a Jižní Súdán. Na této úrovni OPEC+ byly v posledních letech přijímány hlavní dohody týkající se těžby a ceny ropy. Dnes však někteří autoři říkají, že dohody musí být přijímány na úrovni OPEC++, čímž se myslí včetně USA.

Nejasná budoucnost

V březnu se vše jevílo jasnější: Rusko má velké rezervy ve financích i ve zlatě, může hrát na nízkou cenu. Saúdská Arábie má sice rezervy menší, ale za risk by to mohlo stát. Jenže všem teď do karet kouká koronavirus, rezervy budou potřeba jinde než na ropnou válku. Proto ono hledání dohody. Statisticy zatím hlásí, že těžba ropy v USA už spadla o dva až tři miliony barelů denně. Trump sice ohlásil nákup ropy do federálních rezerv, zvedl také na jeden den cenu nepotvrzeným prohlášením, že se Rusové a Saúdové dohodly na snížení těžby – ale zatím nic nepomáhá. Všechny zásobníky jsou přeplněné. Také oficiální prognózy agentury EAI jsou skeptické: podle ní by cena barelu WTI měla překročit 40 dolarů někdy v druhém kvartálu příštího roku. Navíc Čína hlásí, že v Pochajském zálivu, tedy nedaleko Pekingu a Velkého čínského kanálu, bylo objeveno nové velké ložisko ropy – největší importér nebude mít tak velkou potřebu dovážet.

Dohoda je možná, ale obtížná. Proč by v Moskvě, Rijádu či v Pekingu měli fungovat podle hesla „America First“? V souvislosti s koronavirem a dalšími problémy někteří analytici, například z finančního centra JPMorgan, hovoří o tom, že se během dubna zvedne nezaměstnanost v USA na 20 % a hrubý domácí produkt se ve druhém čtvrtletí propadne o 40 %. Jako by se vracela čísla z doby po vyhlášení embarga zemí OPEC v roce 1973, ale v divočejší podobě. V Bílém domě se už nyní snaží svést vinu za své opožděné a chybné jednání v boji proti koronaviru na ty druhé – na Čínu, na Světovou zdravotnickou organizaci, na Evropu... I kdyby tomu někdo uvěřil, tato víra neuzdravuje. Ani pacienty, ani ekonomiku.

Současné chování Ruska a Saúdské Arábie vypadá trochu jako embargo OPEC z roku 1973, ale v obráceném cenovém gardu. Odlišnost je však i v jiné rovině. Embargo OPEC podnítilo na Západě usilovné hledání a zavádění nových technologií, což nakonec vedlo k elektronizaci. Nyní novou technologickou revoluci očekávat nelze. Situaci Spojených států navíc komplikuje fakt, že oproti roku 1973 nemohou počítat s podporou ze strany západoevropských zemí – Evropská unie je velkým dovozcem ropy a plynu, nízké ceny jí, právě tak jako Číně, vyhovují. Také globální pokles výkonu ekonomiky snižuje poptávku po ropě, a tedy i její cenu. Rychlý nárůst cen ropy by asi mohla přinést jen vhodně nasměrovaná skutečná válka. I proto je vhodná a možná dohoda, která ukazuje na vzájemnou závislost osudu všech mocností.

Tož tak, řekla by Tereza Spencerová...